

Magdalena Jankowska

Katedra Pedagogiki Resocjalizacyjnej

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

PSYCHOMANIPULACJA JAKO TECHNIKA WERBUNKU WYKORZYSTYWANA PRZEZ SEKTY ORAZ ICH FASADOWE ORGANIZACJE

Streszczenie: Artykuł nakreśla różnicę między technikami tolerowanymi społecznie, które są wykorzystywane np. w procesie wychowania czy też w edukacji, a technikami stosowanymi w celu wymuszenia konkretnych zachowań czy postaw. Psychomanipulacja jest subtelną metodą wykorzystywaną również przez sekty do werbunku nowych adeptów. Zabiegi psychomanipulacyjne można sklasyfikować według kryterium głębokości ingerencji w psychikę drugiego człowieka. Psychomanipulacja wspiera się na trzech filarach: guru, efekt grupowy oraz doktryna i propaganda.

Słowa kluczowe: psychomanipulacja, werbunek, indoktrynacja, „pranie mózgu”, sekta.

Wprowadzenie

Manipulacja sferą poznawczo-emocjonalną jest niemal powszechna¹. Pewne formy psychomanipulacji spotykamy w życiu codziennym, np. w reklamach² czy w handlu, które są do pewnego stopnia akceptowane przez dzisiejsze społeczeństwo. Inne zaś, takie jak oszustwa, szantaż czy maltretowanie psychiczne, są społecznie potępiane. Począwszy od metod stosowanych w edukacji, następnie metod stosowanych w reklamie, poprzez środki propagandy oraz techniki indoktrynacji, a skończywszy na metodach kontroli umysłu³. Wynika z powyższego, iż nie należy być od nikogo uzależnionym, nie można ulegać wpływowi innych, ale robić wszystko po swojemu, za wszelką cenę unikać proszenia o pomoc, nie komunikować swoich potrzeb, nie robić nigdy pierwszego kroku. Zamykać drzwi, żeby problemy innych nie docierały do nas wtedy, kiedy sobie tego nie życzymy. Zdobyć bogactwo własnymi siłami, pokazać innym własne zdolności, zadając kłam czyjemuś powątpiewaniu w nie, przy pierwszym kontakcie nie mieć zaufania do nieznajomych, myśleć najpierw o sobie, a dopiero potem o innych. Taki obraz przekazywany jest

¹ www.psychomanipulacja.pl/art/czymjest-psychomanipulacja.htm/ (04.11.2011.)

² Zob.: D. Krzemionka, D. Maison, *Ukryta dźwignia handlu*, „Charaktery” 2006, nr 8, s. 56-58.

³ Zob.: T. Witkowski, *Psychomanipulacje. Jak je rozpoznać i jak sobie z nimi radzić*, Wrocław 2004, s. 31-34.

w najpopularniejszych kolorowych czasopismach czy reklamach, a siła ich przekazu i wszechobecność nie wymagają dodatkowych uzasadnień⁴.

W dzisiejszych czasach jest coraz silniejszy nacisk społeczny na osiągnięcie szeroko pojętego sukcesu. Nacisk ten przejawia się we wszechobecnym dostępie do informacji powodując zamęt oraz wprowadzając chaotyczność posiadanej wiedzy. Duże znaczenie dla wielu osób ma szybki dostęp do informacji z niekoniecznie sprawdzonych źródeł. Młodzi ludzie czują ogromną presję społeczną, stąd konieczność szybkiego wykazania się. Natomiast wzrost bezrobocia i biedy ma ogromny wpływ na zmianę wartości i norm moralnych. Dlatego też przedstawienie zjawiska psychomanipulacji jest celem poniższego opracowania oraz próbą zainteresowania czytelnika technikami wykorzystywanymi przez sekty podczas agitacji do udziału w nowych, często destrukcyjnych ruchach.

Techniki psychomanipulacyjne według kryterium głębokości ingerencji

Zabiegi psychomanipulacyjne można sklasyfikować według kryterium głębokości ingerencji w psychikę drugiego człowieka⁵. Każdy rodzaj manipulacji, łagodny oraz radykalnie destrukcyjny, sprzeciwia się podstawowym prawom człowieka wynikającym z jego prawa do godności i wolności.

Pierwszą grupę stanowią techniki powodujące wywołanie uległości i przychylności nazywane również psychomanipulacją powierzchowną, której celem jest wywołanie jednorazowej zmiany w zachowaniu. Tym sposobem ulegamy sprzedawcy nakłaniającego nas do kupienia produktu niebędącego celem naszych zakupów⁶. O tego rodzaju psychomanipulacji bardzo szeroko wspomina Robert Cialdini w książce „Wywieranie wpływu na ludzi”. Autor opisuje wiele metod. Jedną z najbardziej rozpowszechnionych jest reguła wzajemności. Wymaga ona od człowieka, by za otrzymane od kogoś dobro odwdzieczył się w podobny sposób. „O skuteczności tej taktyki decydują trzy czynniki: siła reguły wzajemności, poczucie zobowiązania, które wzbudzą nawet nieoczekiwane, nieproszone przysługi oraz fakt, że może ona inicjować niesprawiedliwą wymianę dóbr w dążeniu do pozbycia się [...] poczucia zobowiązania”⁷.

Druga grupa technik manipulacyjnych powoduje daleko idące zmiany postaw, a nie tylko zmiany zachowania. Przykładem może być transakcja dokonana przez sprzedawcę, który nakłonił nas do kupna produktu, ale po dokonaniu transakcji

⁴ Zob.: C. Guerreschi, *Nowe uzależnienia*, Kraków 2009, s. 10-11.

⁵ Zob.: T. Witkowski, dz. cyt., s. 31.

⁶ Zob.: M. Makowska, *Sztuczki akwizytora*, Charaktery 2006 nr 7, s. 36-37.

⁷ Zob.: R. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi*, Sopot 2001, s. 33-64.

stwierdzimy, że ten produkt był nam jednak potrzebny i dokonaliśmy zakupu celowo.

Kolejną grupą technik manipulacyjnych są takie oddziaływania, których efektem jest zmiana osobowości czy raczej tożsamości, kontrola myśli. Ten proces pojawia się najpóźniej, a przykładami takiej indoktrynacji są oddziaływania sekt religijnych, ugrupowań politycznych⁸ i terrorystycznych. Ich celem jest przebudowa świadomości kandydata. Metody te prowadzą do zaburzeń w sferze poznawczej. Adept sekty poddany zostaje „intelektualnemu bombardowaniu”. Zastosowane zostają klisze blokujące myślenie refleksyjne, co powoduje wprowadzenie w system zamkniętej logiki. Szczególnym kompleksem manipulacji zmierzających do zmiany osobowości test „pranie mózgu” (ang. brainwashing). W odniesieniu do tego procesu psychomanipulacyjnego używano zastępczo też terminów: „kontrola myśli”, „przymusowa perswazja”, „myślóbójstwo”, „kontrola zachowań”, „reedukacja” oraz „nawrócenie”.

Po raz pierwszy procesowi psychomanipulacji zostali poddani amerykańscy jeńcy wojenni podczas wojny koreańskiej odsyłani do obozów prowadzonych przez chińskich komunistów. Choć sami Koreańczycy wymuszali uległość jeńców za pomocą brutalnego przymusu, szybko stało się jasne, że techniki stosowane przez Chińczyków są znacznie subtelniejszej natury. Margaret Singer, profesor w Departamencie Psychiatrii na Uniwersytecie Berkley w Kalifornii oraz na Uniwersytecie w San Francisco, zapoczątkowała wraz z Edwardem Scheinem badania nad procesem reedukacji jeńców amerykańskich wziętych do niewoli podczas wojny w Korei⁹. W swojej pracy określiła sześć zasad reedukacji. Pierwsza dotyczy kontroli jednostki w każdej sytuacji i każdej chwili. Celem drugiej zasady jest wywołanie u nowicjusza poczucia bezsilności, strachu i uzależnienia oraz wskazanie prawideł zachowań zgodnych z normami grupowymi wypracowanymi przez przywódcę. Kolejne dwie zasady wymuszają zmiany dotychczasowych postaw i wzorów zachowań dzięki odpowiednio wypracowanemu systemowi nagradzania i karania. Dochodzi również do manipulowania przeżyciami, uzyskiwane jest to dzięki odmiennym stanom świadomości. Piąta zasada obejmuje opracowanie systemu ścisłej kontroli. Jest on na tyle spójny logicznie, że ktokolwiek ośmieli się cokolwiek poddać w wątpliwość, dochodzi do wniosku, że to w nim leży przyczyna i z nim jest coś nie w porządku jeśli ma wątpliwości. Ostatnia zasada dotyczy dezinformacji, co oznacza, że nowicjusze nie są informowani o poddawaniu ich kontroli – nieuświadamianie prawdziwych intencji przywódcy wynika z tego, że człowiek znający metody i świadomy skutków reedukacji nie poddałby się temu procesowi. Podczas całego procesu jednostka jest

⁸ Zob.: T. Maruszewski, *O manipulowaniu słowami*, „Charaktery” 2006, nr 7, s. 61.

⁹ Zob.: S. Hassan, *Jak uwolnić się od manipulacji psychicznej w sekcje. Poradnik dla rodzin i przyjaciół członków destrukcyjnych kultów*, Łódź 2001, s. 58; D. Winn, *Manipulowanie umysłem, pranie mózgu, warunkowanie, indoktrynacja*, Wrocław 2003, s. 206–209; M. Singer, J. Lulich: *Cult in Our Midst*, Jossey – Bass 1997.

przekonana, że samodzielnie dokonuje wyboru. Człowiek przestaje myśleć logicznie i krytycznie pod wpływem otoczenia otrzymując podsunięty logiczny ciąg myślowy¹⁰. Kontrola świadomości czy psychomanipulacja nie są praniem mózgu. Pranie mózgu dokonywane jest przy użyciu przemocy (np. znęcanie się nad więźniem, obelgi, tortury, głodzenie). Takie techniki stosowane były podczas II wojny światowej czy też wojny koreańskiej¹¹. Osoba poddana praniu mózgu nie ma żadnych wątpliwości, że znajduje się w rękach wroga, a efekty tego procesu zwykle ustępują po jakimś czasie same, gdy ofiara wyrwie się z rąk swoich oprawców¹².

Władza przez kontrolę – kontrola przez władzę

Warto zwrócić uwagę na opracowaną przez psychologa Leona Festingera teorię dysonansu poznawczego: „jeśli wpływasz na zmianę zachowań jednostki, zmieni ona sposób myślenia i odczuwania, tak by zmniejszyć rozdzwięk między nimi”¹³. Dysonans poznawczy może upośledzać myślenie racjonalne. Teoria Festingera dotyczy trzech elementów, a mianowicie: kontroli zachowań, kontroli myśli i kontroli emocji, a umiejętne manipulowanie tymi składowymi umożliwia pełne zdominowanie jednostki i dowolne kształtowanie jej tożsamości. Steven Hassan, były członek Kościoła Zjednoczeniowego Moona¹⁴, uważa, że kontrola informacji jest równie ważnym czynnikiem, gdyż ograniczając dostęp do informacji z zewnątrz sekta utrudnia jednostce samodzielne myślenie. Na podstawie wieloletnich badań Hassan opracował model BITE (Behaviour, Information, Thoughts, Emotions – zachowanie, informacja, myśli, uczucia).

Kontrola zachowań¹⁵ polega na ustaleniu form codziennej aktywności jednostki np. dotyczących wyglądu zewnętrznego – ubioru, uczesania, koloru stroju, odżywiania (np. jakości pokarmów wskazanych do wykreślenia z jadłospisu), czasu przeznaczonego na sen. Ponadto kontrola obejmuje konieczność uzgadniania wszystkich decyzji ze zwierzchnikiem i obowiązek dzielenia się swoimi przemyśleniami i odczuciami z osobami stojącymi wyżej w hierarchii, system kar i nagród i sztywne przepisy i reguły.

¹⁰ Zob.: S. Hassan, *Jak uwolnić się od manipulacji psychicznej w sekcie. Poradnik dla rodzin i przyjaciół członków destrukcyjnych kultów*, Łódź 2001, s. 46–80.

¹¹ Zob.: S. Hassan, *Psychomanipulacja w sektach*, Łódź 1999, s. 28–29.

¹² Zob.: S. Hassan, *Jak uwolnić się od manipulacji...* s. 58; D. Winn, dz. cyt., s. 206–209; M. Singer, J. Lalich, dz. cyt.; <http://apologetyka.com/sekty/hassan/> (07.11.2011.).

¹³ Za: E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997, s. 81; L. Festinger, H. W. Rieken, S. Schachter, *When Prophecy Fails: A social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World*, New York 1956.

¹⁴ Nazwa oryginalna: Thongilkjo – założycielem Kościoła Zjednoczeniowego był SUN Myung Moon (Lśniący Smok Moon) – doskonały ojciec.

¹⁵ Zob.: S. Hassan, *Jak uwolnić się od manipulacji...*, s. 65–67.

Kontrola informacji¹⁶ polega na ograniczeniu dostępu bądź zniechęceniu do korzystania z innych źródeł informacji, oszustwa poprzez celowe zatajenie informacji lub ich fałszowanie, a nawet jawne kłamstwa. Ponadto obejmują również zastosowanie ścisłego podziału informacji i wprowadzenie kontrastu informacji z zewnątrz z elementami doktryny grupy, a także zachęcanie do wzajemnego podpatrywania pozostałych członków. Dla pełnej kontroli zwierzchnictwo decyduje o relacjach wewnątrzgrupowych, co polega na wskazaniu kto z kim przebywa i kiedy będzie godzinę otrzymać „wtajemniczenie”. Temu celowi podporządkowana jest natrętna propaganda informacji służących doktrynie grupy poprzez gazety, czasopisma i inne środki przekazu, jak również modyfikacje treści cytatów pochodzących z innych źródeł i przytaczanie wyrwanych z kontekstu zdań. Służy temu także wykorzystywanie spowiedzi jako narzędzia manipulacji i kontroli¹⁷ oraz zastosowanie wymogu bezgranicznego podporządkowania i posłuszeństwa.

Każda forma kontroli może w znaczącym stopniu przyczynić się do zmiany tożsamości jednostki. Jeżeli zostaną zastosowane wszystkie razem, czyli kontrola zachowania, myśli, uczuć i informacji, ich skutki będą bardzo wyraźnie widoczne. Omówiony powyżej model BITE jest schematem, który w praktyce przybiera różne formy. W zależności od grupy i zajmowanego miejsca w jej strukturze, np. osoba luźno związana z grupą nie będzie poddawana tak intensywnej kontroli świadomości, jak osoba pełniąca jakąś ważną funkcję¹⁸.

Kontrola myśli¹⁹ jest zaszczepieniem i dokonaniem pełnej internalizacji doktryny grupy jako jedynej prawdy. Służy temu: posługiwanie się specyficznym, uproszczonym językiem, zawierającym wiele zwrotów ograniczających inspirację do głębszych przemyśleń; wprowadzenie nowego znaczenia znanych pojęć, które deformują rzeczywistość i utrudniają porozumiewanie się z innymi ludźmi; zachęcanie do takiego myślenia, gdzie jest miejsce tylko dla myśli „dobrych” i „poprawnych”; posługiwanie się hipnozą w celu wywołania odmiennych stanów świadomości i manipulacja wspomnieniami i wprowadzania do pamięci zdarzeń, które nie są prawdziwe²⁰; odrzucenie krytycznego myślenia i eliminacja wątpliwości związanych z poczynaniami przywódcy i grupy; wpojenie, że każdy inny system przekonań jest zgubny i błędny.

Kontrola uczuć polega na manipulowaniu uczuciami poprzez ograniczenie ich skali różnorodności, co powoduje zubożenie sfery uczuciowej. Nieustanne wywołanie poczucia winy i wzbudzanie uczucia lęku, czy rytualne publiczne wyznawanie „grzechów” to niektóre techniki uniemożliwiające zachowanie emocjonalnej równowagi. Wywoływanie fobii przed wymagowanym wrogiem i karą przed opuszcze-

¹⁶ Tamże, s. 67-69.

¹⁷ Zob.: A. Sztylek, *Co powie GURU?*, „Twój Styl” 2011, nr 11, s. 96-100.

¹⁸ Zob.: S. Hassan, *Jak uwolnić się od manipulacji...*, s. 74-75.

¹⁹ Tamże, s. 69-72.

²⁰ Zob.: D. Winn, dz. cyt., s. 19-53.

niem grupy zwany również szantażem emocjonalnym²¹. Cel zostaje osiągnięty dzięki plotkom o nieszczęściach, jakie spotkały byłych członków, którzy ponieśli karę za opuszczenie wspólnoty.

W procesie reedukacji badacze²² wyodrębniają pięć zasadniczych grup zabiegów, a mianowicie: rozstrajanie organizmu w celu rozbicia dotychczasowej struktury osobowości, zmniejszanie poczucia bezpieczeństwa, doprowadzenie do degradacji obrazu siebie i wyzwiania silnego poczucia winy, doprowadzenie osobowości do stanu regresji, ofiarowanie nowego życia. Na ostatnim etapie indoktrynacji następuje utrwalenie przekazanych zachowań. Dokonuje się to przez regularne, ślepe powtarzanie wzorców i bezmyślne podejmowanie szeregu działań. Uzależnienie od nowego środowiska jest już tak głębokie, że niepotrzebna jest stała kontrola. Nowi członkowie sekty poprzez sztukę prowadzenia wykładów, medytację oraz inne zachowania kontrolują odpowiednie ukierunkowanie swego umysłu²³.

Warto dodatkowo wspomnieć, że do najbardziej radykalnych form oddziaływania na psychikę adepta jest hipnoza, niekiedy wspomagana narkotykami i środkami psychotropowymi. Wykorzystywana jest sugestia hipnotyczna, która polega na tym, że człowiek, zaczyna nagle zachowywać się w sposób całkowicie, nawet dla siebie samego, niezrozumiały²⁴. O sile hipnozy świadczy to, że pod jej wpływem osoby będące w transie klócą się z nieistniejącymi rozmówcami, omijają niewidoczne przeszkody, odgrywają rolę małych dzieci, czy nawet udają dzikie zwierzęta. Co więcej, u osób zahipnotyzowanych można wywołać halucynacje węchowate i smakowe. Potrafią one tak dogłębnie wpłynąć na jego psychikę, że na przykład sugestia jedzenia czegoś słodkiego, np. miodu, spowoduje natychmiastową zmianę stężenia glukozy we krwi, albo wsunięcie do ręki kawałka metalu, z jednoczesną sugestią, że jest on rozpalony do czerwoności, spowoduje wystąpienie bąbli typowych dla oparzenia²⁵.

(Nie)sekta czyli organizacje fasadowe

Sekty w dowolny sposób posługują się terminami: kościół, zbór, stowarzyszenie, związek, kult, ruch religijny, szkoła, centrum, religia itp. umieszczając je w nazwie organizacji, a niejasność terminologiczna utrudnia opis sekt oraz wywołuje dysku-

²¹ Zob.: G. Rowiński, *W niewoli sekt. Podręcznik dla dowódców*, Warszawa 2001, s. 232.

²² Zob.: D. Winn, dz. cyt., s. 19-53; R. Cialdini, dz. cyt.; A. Zwoliński, *Leksykon współczesnych zagrożeń duchowych*, Kraków 2009, s. 16.

²³ A. Zwoliński, dz. cyt., s. 16-17.

²⁴ Hipnoza, tak jak każdy właściwie rodzaj wiedzy, może być wykorzystywana zarówno dla dobra człowieka, jak też przeciw niemu, w charakterze niebezpiecznej broni. Światu medycznemu chce służyć pomocą, dla parapsychologii stanowi element poznawczy, zaś dla przestępczego podziemia jest skutecznym narzędziem terroru.

²⁵ Zob.: P. T. Nowakowski, *Sekty. Oblicza werbunku*, Tychy 2001, s. 48-60; A. Zwoliński, dz. cyt., s. 17.

sje nad nimi, jak również utrudniona zostaje profilaktyka społeczna. Destrukcyjne grupy stosują różne metody. Jedną z nich jest kamuflaż, często wykorzystywany przez organizacje znane ze swego negatywnego wpływu na jednostkę. Sekty stają się organizatorami koncertów, pokazów filmowych, imprez kulturalnych. Ułatwia im to bezpośrednie dotarcie do dużych grup osób oraz penetrację różnych środowisk. Przykładem może być organizacja parawanowa Kościoła Zjednoczeniowego Sun Myung Moona CARP (Collegiate Association of the Research of Principles) czyli Akademickie Stowarzyszenie Urzeczywistniania Wartości Uniwersalnych, w skrócie ASUWU²⁶. Organizacja działała przy Uniwersytecie Gdańskim od końca lat 80. XX w. Zajmowała się organizowaniem darmowych kursów samoobrony i języka angielskiego²⁷. Prowadziła również wykłady otwarte o tematyce rodzinnej²⁸. Dnia 18 listopada 1996 r. na Uniwersytecie Gdańskim miał się rozpocząć doroczny Tydzień Kultury Studenckiej. Do jego rozpoczęcia jednak nie doszło, gdyż władze uczelni w ostatniej chwili odwołały imprezę z powodu odkrycia, kto naprawdę jest jej współorganizatorem²⁹.

Kolejnym przykładem ukrytego działania sekt w sferze edukacji może być Liga Wychowania Moralnego Młodzieży³⁰, założona w 1908 roku przez grupę teozofów³¹. Oficjalnym celem jej działalności było wytworzenie metody naukowej, która przyczyniałaby się do rozwoju sfery moralnej młodzieży bez względu na wyznanie oraz kulturę. Warto wspomnieć również o projektowaniu stworzenia korporacji ośmiu towarzystw wychowawczych o podobnych programach i celach. Niektóre z grup sekciarskich tworzą własne systemy edukacyjne. Przykładem jest Lorian Association – stowarzyszenie o profilu edukacyjnym oraz aspiracjach wspólnotowych, promujące ideologię New Age przez wydawnictwa książkowe i płytowe. Natomiast Ruch Brahma Kumaris Iswariya Vishwa – Vidalays³² w celu objęcia swym wpływem również dzieci w szkołach stworzył świeckie odgałęzienie ruchu o nazwie Stowarzyszenie „Uniwersytet Brahma Kumaris”. Uniwersytet poświęcony był działalności edukacyjnej.

Innym sposobem wejścia sekty do szkoły jest wynajęcie przez nią budynków szkolnych czy też sal lekcyjnych z przeznaczeniem na organizowane warsztaty bądź zajęcia grupowe. Dzięki temu na plakatach i ulotkach informacyjnych znajduje się adres szkoły. Ma to bardzo duże znaczenie psychologiczne dla osób potencjalnie

²⁶ K. Kluzka, *Uwaga sekty! Zeszyty Niedzieli*, Częstochowa 1998, s. 23–25.

²⁷ J. Gałuszka, *Sekcie możesz oddać siebie, majątek, a nawet życie*, „Przekrój” 1998 nr 27, s. 17–19.

²⁸ <http://www.kuria.lublin.pl/ruchy/cikd/15.HTM/> (04.11.2011.).

²⁹ <http://www.eioba.pl/a/1jao/kosciolzjednoczeniowy-ifakty/> (04.11.2011.).

³⁰ Zob.: Zwoliński A., dz. cyt., s. 496.

³¹ Teozofia – termin pochodzący od greckich słów theos – Bóg i sophia – mądrość, czyli mądrość pouczająca o Bogu. Jest to jednak mądrość niedostępna dla wielu, czyli tajemna i specyficznie pojmowana.

³² W Polsce znany również jako Raja – Joga.

zainteresowanych zajęciami i spotkaniami proponowanymi przez sektę, gdyż adres placówki edukacyjnej uwierzytelnia kursy oraz pozbawia rodziców, opiekunów zwykłej ostrożności przy podejmowaniu decyzji związanych z podsuniętą przez sektę ofertą szkoleniową. Niekiedy sekcje udaje się wkroczyć wraz ze swoją ofertą na zajęcia szkolne, przyjmując nazwę stowarzyszeń czy fundacji o charakterze edukacyjnym³³. Interesującą ofertą dla szkoły może być bezpłatne prowadzenie bibliotek, klubów uczniowskich, sklepiku. Oczywiście czynności takie wykonują przedstawiciele sekty – Towarzystwo Świadomości Kryszny prowadziło w jednej z krakowskich szkół podstawowych wegetariańską stołówkę dla dzieci. Pozwala to na codzienny kontakt przedstawicieli sekty z dziećmi. Zajęcia proponowane przez sektę odbywają się również w domach kultury, w przedszkolach, placówkach oświatowych. Mają one różny charakter, na przykład: warsztaty teatralne, pracownice plastyczne, ćwiczenia językowe, kluby dyskusyjne. Z hasłami sprzeciwu wobec systemu społecznego, typowymi dla sekty, młode nieukształtowane jeszcze osoby mogą spotkać się także w grupach odwołujących się do wzniosłych ideałów ekologicznych³⁴.

Skutkiem obecności sekt w świecie mass mediów jest dodatkowy chaos informacyjny dotyczący pojęć i treści funkcjonujących w społeczeństwie. Wprowadzone tam treści satanistyczne, okultystyczne, magiczne, pseudoreligijne zdobywają sobie pełne prawo prezentacji, bez względu na wynikające szkody społeczne. W celu profilaktyki społecznej należy zapoznać się z najpopularniejszymi metodami i technikami wpływu społecznego.

Mechanizmy wpływu emocjonalnego

Jednym ze wstępnych zabiegów manipulacyjnych jest delikatne wprowadzenie w sektę oraz stopniowe uświadamianie kandydatowi celu działań podjętych przez apostołów sekty. Ta technika manipulacyjna nazywana jest „tastyką małych kroków” bądź też „metodą salami”. Istotą tej techniki jest stopniowe podawanie, „wsączanie” treści w świadomość wybranych adresatów. Jednorazowe pełne przedstawienie treści może grozić blokadą percepcji adresata, tym bardziej, że często są one dość skomplikowane. Najbardziej powszechnymi i skutecznymi sposobami pozyskiwania nowych członków są metody wpływu emocjonalnego.

Bombardowanie miłością (love bombing) lub, jak nazywa ją dominikanin ojciec Tomasz Aleksiewicz, miłoterapia ma bardzo prosty mechanizm. Przyszły adept

³³ Przykładem tego typu działań może być kult wschodni o nazwie Transcendentalna Medytacja, który ukryty za hasłami naukowości był obecny w szkołach publicznych Stanów Zjednoczonych Ameryki.

³⁴ W Warszawie w dniach 22–25.04.1992 r. pod patronatem Ambasady Amerykańskiej oraz Amerykańskiej Agencji Informacji zorganizowano Festiwal Ziemi z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.

otoczony jest, wręcz torpedowany, wyjątkową serdecznością, życzliwością i troską – „jesteś wspaniały, wszyscy cię kochamy”³⁵. Siostrzaną metodą jest pochlebstwo. Pochlebstwa na ogół są prymitywne, ale przynoszą efekty wręcz natychmiastowe. Osoby o zaniżonej samoocenie reagują silnie sympatią na akceptację i antypatią na odrzucenie przez innych³⁶. Najczęściej bombardowanie miłością skierowane jest do osób z problemami z akceptacją we własnym środowisku, z problemami rodzinnymi lub problemami natury psychicznej z własną osobą. Agitacja dotyczy w znacznej mierze nastolatków. Wątpliwości, bunt są naturalne w życiu każdego człowieka. W związku z niedojrzałością każda kłótnia z rodzicami, brak porozumienia z przyjaciółką są dramatami dla młodego człowieka. Szczególnie podatni na tego rodzaju metody agitacyjne bywają młodzi ludzie uczący się poza domem, studenci, gdyż w pierwszych kontaktach sekta zastępuje dom ofiarując bezwarunkową akceptację i wszechstronną pomoc. Potem następuje ingerencja w życie młodego człowieka i emocjonalne uzależnienie od sekty. Systematycznie narasta uzależnienie od grupy, a kontakty z osobami spoza sekty ulegają drastycznemu zawężeniu.

Często stosowaną przez sekty techniką manipulacyjną jest też pochlebstwo. W człowieku istnieje głęboko zakorzeniona potrzeba wyjścia z anonimowości, czyli posiadania własnych indywidualnych cech i zalet, które są widoczne dla innych. Jest to potrzeba potwierdzenia swojego Ja. Dlatego też umiejętne komplementowanie, schlebianie osobom zajmującym eksponowane stanowiska nie jest proste, ale skuteczne. Widać to na przykładzie gwiazd show businessu. Yvonne Jentzsch, twórczyni pierwszego Scjentologicznego Centrum Celebrytów (Scientology Celebrity Center³⁷), rozpropagowała „bombardowanie podziwem” jako metodę pozyskiwania aktorów. Werbonnicy Kościoła Scjentologicznego szybko zasymilowali ten potężny sposób manipulacji, na który gwiazdy są bardzo podatne. Manipulując pochlebstwami zyskują sympatię kandydatów.

Dużo kontrowersji wzbudza sięgająca lat 70. XX w. metoda miłosnych łowów. Tak więc, w sekcie Rodzina Miłości³⁸ przywódca w swych listach jawnie nawołuje do prostytucji „sakralnej” jako nowej formy usługi bożej określonej jako „połowy miłosne” (fishing – flirting). Dawid Brandt Berg³⁹ nazwał kobietę „przynętą”, natomiast mężczyznę „rybą”. Zgodnie z poleceniem mistrza zarówno kobiety jak i mężczyźni mieli zaspakajać wszelkie upodobania erotyczne „złowionych” ofiar. Technika flirtu jest bardzo osobistą formą werbunku⁴⁰. Jej celem było „pokazanie

³⁵ Zob.: R. B. Cialdini, dz. cyt., s. 152–185.

³⁶ Zob.: B. Wojciszke, *Psychologia miłości*, Gdańsk 1995, s. 99.

³⁷ Scientology Celebrity Center jest organizacją należącą do Kościoła Scjentologicznego. Należą do tej organizacji między innymi John Travolta, Tom Cruise, Nicole Kidman, Kristie Alley, Karen Black, Lisa Marie Presley, Ann Archer oraz wiele innych znanych osób z ekranu i estrady.

³⁸ Inne nazwy sekty: Dzieci Boga, Rodzina.

³⁹ Założyciel Rodziny Miłości.

⁴⁰ Zob.: C. Cornevin, *Ukryte skarby sekt*, „Forum” 2003, nr 49, s. 18–21.

samotnej potrzebującej duszy, że Bóg ją kocha⁴¹. Obecnie niektórzy autorzy interpretują technikę fishingu jako zwykle uwodzenie osoby płci przeciwnej w celu zwerbowania do sekty⁴².

Metoda autorytetu polega na powoływaniu się na popularne osoby lub instytucje – w taki sposób zostaje uruchomiony mechanizm uwiarygodniania sekty. W ulotce zachęcającej do wzięcia udziału w festiwalu przygotowanym przez Hare Krysna w Jastrzębiej Górze zamieszczono pełną uznania wobec krysznitów wypowiedź Jurka Owsiaaka⁴³. Niektóre z grup opanowały umiejętność kształtowania pozytywnego wizerunku wykorzystując do tego celu autorytet wybitnych specjalistów poprzez ich uczestnictwo w konferencjach naukowych, prawniczych, religijnych, politycznych sponsorowanych przez sekty, np. sekta Moona⁴⁴. Inną formą działalności na pokaz są dary dla organizacji charytatywnych, np. dary przekazane we Francji dla Fundacji Pani D. Mitterrand przez Soka Gakkai⁴⁵.

Filary władzy nad umysłem

Psychomanipulacja wspiera się na trzech filarach. Pierwszym jest godny zaufania przywódca, czyli guru. Zajmuje on w sekcie miejsce centralne stając się symbolem jej stabilności, jedności i żywotności. „Święty mistrz” jest gwarantem przetrwania żądającym boskich hołdów oraz bezgranicznego posłuszeństwa. Wobec szeregowych członków grupy guru jest reprezentowany przez hierarchię dostojników dysponującą bardzo szerokim zakresem władzy. Budzi on wśród swych uczniów zarówno strach jak i podziw. Przykładem „boskich” przywódców mogą być różnego typu „mesjasze”, którzy chcąc dopełnić „zbawienia ludzkości” ogłaszają się nowym „mesjaszem” lub tworzą wspólnoty mesjańskie. Wymienię tylko najgłośniejszych, pojawiających się w ubiegłym stuleciu: Jego Boska Łaskawość wielbny Koreańczyk Moon, Ellen White⁴⁶, Jamil Sean Savoy⁴⁷. Przywódca grupy religijnej jest zawsze w centrum istnienia sekty. To wokół niego koncentruje się jej życie i działalność. Najważniejszą funkcją wydaje się jego rola symboliczna. Jest on niezmiennie znakiem dążeń, celu, sensu i oczywiście mądrości, które oferuje sekta

⁴¹ Zob.: D. Berg, *Geneza naszej Rodziny*, Zurich 1992, s. 3.

⁴² Zob.: J. Łuszczynska, *Manipulacja w sektach* [w:] *ABC o sektach*, [red.] M. Gajewski, Kraków 1999, s. 57.

⁴³ Zob.: Ulotka ruchu Hare Krishna z datą 8 sierpnia 1997 roku; M. Jankowska, *Pedagogika wobec problemu uzależnienia psychicznego (sekty)*, praca magisterska napisana pod kierunkiem J. Górniewiczza, maszynopis, Olsztyn 2003, s. 33.

⁴⁴ Zob.: B. Fillaire, *Sekty*, Katowice 1999, s. 30–58.

⁴⁵ P. Occhiogrosso, *Sekty, religie, wyznania*, Warszawa 1999, s. 583–684.

⁴⁶ Oświecona prorokini nazywana przez Adwentystów Dnia Siódmego „drugim Janem Chrzcicielem”.

⁴⁷ Ogłosił się Chrystusem i założył sektę o nazwie Międzynarodowa Wspólnota Jezusa Chrystusa, zwaną Jamilianie.

swoim zwolennikom. Nie jest poddawany żadnej weryfikacji, żadnej krytyce ani ocenie. Jest najwyższym dogmatem wiary dla adeptów sekty⁴⁸.

Drugi filar, to efekt grupowy, który ma duże znaczenie w tłumieniu oporu. Proces oparty jest na emocjach. Polega on na wprowadzeniu jednostki w dobry nastrój poprzez czyste pachnące pokoje, atmosferę zrozumienia. Ponadto wszyscy wokół są przyjaźnie nastawieni. Dzięki temu uzyskiwana jest podatność jednostki na wpływ z zewnątrz. Otumaniony tą atmosferą adept czuje, że odnalazł spokój i szczęście, co wpływa na odbiór bodźców z zewnątrz. W ten sposób jednostka zostaje doprowadzona do poczucia przynależności do grupy. W tym stanie adept zrobiłby wszystko, aby ten błogostan trwał. Dlatego interes grupy staje się dla niego ważniejszy niż własny.

Trzecim i najbardziej niebezpiecznym jest doktryna i propaganda. Zadaniem propagandy jest omamienie i wywołanie poczucia bezpieczeństwa. Wszystkie twierdzenia są zawsze potwierdzone naukowo, a przesłania objawione przewodnikowi duchowemu. Adeptci scjentologii uczeni są czytania tekstów sekty według metody wyjaśniania słów. Powoduje to utratę zdolności do krytycznej oceny.

Podsumowanie

W swoim życiu każdy z nas wywiera wpływ na inne osoby ze swojego otoczenia. Nie każdy wpływ jest psychomanipulacją. Zwróćmy uwagę, iż współczesna szkoła narażona jest na różne nadużycia wychowawcze. Ma to ścisły związek z oddalaniem się od tradycyjnego modelu wychowania. Wielu nauczycieli, opiekunów, jak również uczniów apeluje o dostosowanie procesu wychowania do nowych warunków życia społecznego. W literaturze pedagogicznej możemy spotkać hasła dotyczące poszukiwania „nowej pedagogiki”, „alternatywnej edukacji”, wprowadzania nowych programów wychowawczych, „innowacji szkolnych”. Sama ideologia wychowawcza może zawierać w sobie aspekt bezkrytycznego podejścia do nowinek oraz skierowanie ku treściom sekciarskim. Jednym ze sposobów przejęcia przez sektę kontroli nad rozwojem intelektualnym i duchowym dzieci i młodzieży jest podjęcie totalnej krytyki tradycyjnej szkoły. Sekty proponują w to miejsce własny system szkolnictwa.

Psychomanipulacja jest metodą wszechobecną i bardzo subtelną. Posługujący się tą metodą przedstawiają siebie jako jednostki nastawione życzliwie i przyjaźnie do wszystkich osób, a ofiara na ogół nie przyjmuje postawy obronnej. Zaczyna bezwiednie współpracować z ludźmi, którzy chcą przejąć panowanie nad tokiem jej myślenia. Wprowadza ich w swoje sprawy dostarczając w ten sposób informacji, które mogą być wykorzystane przeciwko niej. Efekty psychomanipulacji są o wiele

⁴⁸ Zob.: R. Hummel, *Guru, mistrzowie szarlatani - fascynacje i zagrożenia*, Wrocław 2003, s. 35-56.

bardziej długofalowe niż pranie mózgu i działają nawet po ustąpieniu wywierania nacisku. Nowy system przekonań staje się częścią nowej tożsamości i dlatego trudniej jest ją odrzucić⁴⁹. Nikt z werbujących nie mówi: „Dzień dobry, jestem z sekty i mam cichy zamiar pana zwerbować”⁵⁰. W związku z powyższym w okresie rozwoju i kształtowania się dojrzałej osobowości najbardziej narażeni na wpływy zewnętrzne są młodzi ludzie, gdyż podczas procesu wychowania może dojść do skutecznej manipulacji. Właśnie takim typem wychowania zainteresowane są różnego rodzaju grupy⁵¹ wpływu, poszukujące dróg bezwarunkowego podporządkowania sobie jednostki. W trakcie trwania psychomanipulacji podporządkowujemy się normom społecznym grupy, które są ukrytymi albo jasno sprecyzowanymi regułami grupy dotyczącymi akceptowanych zachowań wartości i przekonań, aby być akceptowanym przez innych ludzi⁵². Zachowujemy się konformistycznie, by być akceptowanym przez innych ludzi.

Sekty i grupy destrukcyjne mają jeden cel, którym jest pozyskanie jak największej rzeszy zwolenników. Dzięki temu ich przywódcy gromadzą ogromne majątki i mają władzę nad tłumem.

Literatura

- Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M., *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997.
- Berg D., *Geneza naszej rodziny*, Zurich 1992.
- Cialdini R. B., *Wywieranie wpływu na ludzi*, Sopot 2001.
- Cornevin C., *Ukryte skarby sekt*, „Forum” 2003, nr 49.
- Festinger L., H. W. Rieken, S. Schachter, *When Prophecy Fails: A social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World*, New York 1956.
- Fillaire B., *Sekty*, Katowice 1999.
- Gałuszka J., *Sekcie możesz oddać siebie, majątek, a nawet życie*, „Przekrój” 1998, nr 27.
- Guerreschi C., *Nowe uzależnienia*, Kraków 2009.
- Hassan S., *Psychomanipulacja w sektach*, Łódź 1999.
- Hassan S., *Jak uwolnić się od manipulacji psychicznej w sekcie. Poradnik dla rodzin i przyjaciół członków destrukcyjnych kultów*, Łódź 2001.
- Hummel R., *Guru, mistrzowie szarlatani - fascynacje i zagrożenia*, Wrocław 2003.
- Jankowska M., *Pedagogika wobec problemu uzależnienia psychicznego (sekty)*, praca magisterska napisana pod kierunkiem J. Górniewicza, maszynopis, Olsztyn 2003.
- Kluza G., *Uwaga, sekty! Zeszyty Niedzieli*, Częstochowa 1998.
- Królak P., *Sekty, inwazja manipulacji*, Radom 2003.
- Krzemionka D., Maison D., *Ukryta dźwignia handlu*, „Charaktery” 2006, nr 8, s. 56-58.
- Łuszczczyńska J., *Manipulacja w sektach*, [w:] *ABC o sektach*, [red.] M. Gajewski, Kraków 1999.
- Makowska M., *Sztuczki akwizytora*, „Charaktery” 2006, nr 7.
- Maruszewski T., *O manipulowaniu słowami*, „Charaktery” 2006, nr 7.

⁴⁹ Zob.: P. Królak, *Sekty inwazja manipulacji*, Radom 2003, s. 19.

⁵⁰ P. T. Nowakowski, *Sekty. Co każdy powinien wiedzieć?*, Tychy 1999, s. 25.

⁵¹ Mogą to być grupy typu militarne, polityczne, ekonomiczne, kulturalnego, a także sekciarskiego.

⁵² E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997, s. 278-296.

- Nowakowski P. T., *Sekty. Co każdy powinien wiedzieć?*, Tychy 1999.
Occhiogrosso P., *Sekty, religie, wyznania*, Warszawa 1999.
Rowiński G., *W niewoli sekt. Podręcznik dla dowódców*, Warszawa 2001.
Singer M., *Lalich J., Cult in Our Midst*, Jossey - Bass 1997.
Sztylek A., *Co powie GURU?*, „Twój Styl” 2011, nr 11.
Ulotka ruchu Hare Krishna z datą 8 sierpnia 1997 roku.
Winn D., *Manipulowanie umysłem, pranie mózgu, warunkowanie, indoktrynacja*, Wrocław 2003.
Witkowski T., *Psychomanipulacje. Jak je rozpoznawać i jak sobie z nimi radzić*, Wrocław 2004.
Wojciszke B., *Psychologia miłości*, Gdańsk 1995.
Zwoliński A., *Leksykon współczesnych zagrożeń duchowych*, Kraków 2009.

Materiały Internetowe

- <http://apologetyka.com/sekty/hassan/> (07.11.2011.).
<http://www.kuria.lublin.pl/ruchy/cikd/15.HTM/> (04.11.2011.).
<http://www.eioba.pl/a/1jao/kosciolzjednoczeniowy-ifakty/> (04.11.2011 r.).
[www.psychomanipulacja.pl/art/czymjest-psychomanipulacja.htm./](http://www.psychomanipulacja.pl/art/czymjest-psychomanipulacja.htm/) (04.11.2011.).

Psychomanipulation as a method of recruitment applied by sects and their superficial organization

Summary: The article outlines the difference between psychological techniques which are accepted socially and applied e.g. in the process of upbringing or education, and those used to enforce specific behaviors or attitudes. Psycho manipulation is a subtle method put into use by sects to recruit new members. Manipulation treatments can be classified according to the criterion of the profundity of the interference in the psyche of a fellow human being. Psychomanipulation mainly rests on three pillars: the Guru, the group effect and the doctrine and propaganda applied.

Key words: psychomanipulation, recruitment, indoctrination, "brainwashing", sect.

